

ИКОНОМИКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ / SUSTAINABLE DEVELOPMENT ECONOMY / ЭКОНОМИКА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

ПРЕДПРИЯТИЕ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

SUSTAINABILITY AND COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE IN A GLOBALIZED WORLD

НЕЙКОВА, Румяна
NEYKOVA, Rumiana
e-mail : neykova_r@abv.bg

Висше училище по застраховане и финанси
1680 София, ул. Гусла № 1

Осигуряването на устойчивост и запазване на конкурентоспособността на индустриалното предприятие в условията на нарастваща глобализация и постоянно засилване на конкуренцията на националните и световните пазари е основен проблем, който постоянно трябва да решават мениджърите и техните екипи. Конкурентоспособността е основен обобщаващ показател, характеризиращ реалните крайни резултати от функционирането на предприятието. Конкурентоспособността лежи в основата на устойчивото развитие на индустриалното предприятие и на възможностите за реализацията му на пазарите. За нейното измерване са разработени системи от методи и показатели, които имат конкретно приложение на равнището на индустриалното предприятие.

Ключови думи: устойчивост, конкурентоспособност, глобализация, резултатност

Ensuring the sustainability and competitiveness of industrial enterprise in an increasingly globalized and constantly enhance competition in national and international markets is a major problem that must be solved permanently managers and their teams. Competitiveness is a key summary indicator characterizing the actual outcomes of the operation of the enterprise. Competitiveness lies at the heart of sustainable development of industrial enterprise and the opportunities for its realization of markets. For its measurement systems have been developed of methods and indicators that have particular application in the level of industrial enterprise.

Keywords: sustainability, competitiveness, globalization, performance

1. Formulation of the problem.

Competitiveness and sustainability are two interrelated characteristics that determine the effectiveness of the functioning of the industrial enterprise. They depend on the change of the number of direct and indirect impacts of its internal state and the surrounding business environment. Since the beginning of the 21st century and both characteristics are complicated and difficult to describe the standard economic indicators due to increased globalization and the permanent crisis. Moreover, sustainability is largely due

to the competitiveness of industrial enterprises. Both characteristics are the result of the competence of the management team and its ability to manage the enterprise in terms of risk and crisis business environment.

For the preparation of timely strategies and achieve the necessary competitiveness and sustainability of industrial enterprise is necessary to know the concepts and criteria for assessing the competitiveness to take account of the specifics of the particular company and the characteristics of the surrounding business environment.

1. Постановка на задачата.

Конкурентоспособността и устойчивостта са две взаимно свързани характеристики, които определят резултатността от функционирането на индустриалното предприятие. Те зависят и се променят от множество преки и косвени влияния на неговото вътрешно състояние, както и на окръжаващата бизнессреда. От началото на 21 век и двете характеристики се усложняват и трудно се описват от стандартните икономически показатели поради засилената глобализация и постоянните кризисни ситуации. Освен това устойчивостта до голяма степен е следствие на конкурентоспособността на индустриалното предприятие. И двете характеристики са резултат от компетентността на мениджърския екип и неговите умения да ръководи предприятието в условията на рискова и кризисна бизнессреда.

За изработването на навременни стратегии и постигане на необходимата конкурентоспособност и устойчивост на индустриалното предприятие е необходимо да се познават концепциите и критериите за оценяване на конкурентоспособността, за да се отчете спецификата на конкретното предприятие и особеностите на окръжаващата бизнессреда.

2. Конкурентоспособност и устойчивост на индустриалното предприятие

2.1. Анализ на същността на конкурентоспособността и устойчивостта в индустрията

Конкурентоспособността е силно динамична характеристика, която се влияе от настъпващите изменения в бизнессредата, а конкуренцията е неделима част от пазарната икономика и трябва да се разглежда във връзка с пазара като цялостна система. Според Майкъл Портър [1] конкурентоспособността на индустриалното предприятие произтича от съчетаване на предпочитаните в страната управленски практики и модели на организация с източниците на конкурентни предимства в този бранш на индустрията.

Наличието на силни конкуренти в него е мощен стимул за създаването на конкурентни предимства. Съперниците взаимно се принуждават да намаляват разходите, да повишават качеството и обслужването и да въвеждат нови продукти и процеси.

От икономическа гледна точка, конкуренцията по своята същност е своеобразно състезание между различните стопански субекти за възможно най-ефективно използване на ресурсите и най-успешно организиране на стопанската дейност с цел да бъдат реализирани по-големи печалби [2]. Тя е един от мощните двигатели на стопанската дейност в процеса на производството, разпределението, размяната и потреблението на стоки и услуги.

Повишаването на конкурентоспособността в индустриалното предприятие е свързано преди всичко с познаването на конкретните особености на пазарите – от една страна, и на силните и слаби позиции на конкурентите - от друга страна.

Конкурентоспособността, като икономическа категория, реално се проявява на равнище предприятие, защото там се създава, чрез производителността на труда реалната добавена стойност.

Конкуренцията, която беше добре познато явление за икономиката на развитите страни в края на миналия и началото на настоящия век, вече има нови характеристики. Те се свързват преди всичко с новите методи и подходи за управление в условията на глобална среда и тотална промяна в поведението на обществото, които водят към оцеляване, стабилизиране и по-нататъшно развитие на националните икономики и на техните предприятия.

Конкурентоспособността на управлението е специфична характеристика в дейността на управленския екип, която винаги съществува и отразява стремежа за запазване е съхраняване на предприятието и на неговия персонал в условията на глобализираща се бизнессреда и постоянно разширяване на обхвата на проникването

на крупните транснационални компании в националните стопаста на но-слабите икономики. Тази специфична характеристика през определени периоди от живота на индустриалното предприятие се проявява с различна активност – понякога е скрита и косвено се изразява в крайните резултати от неговата дейност, а в други случаи по време на затруднения и кризи се проявява активно, търсейки начини за съхраняване и запазване цялостта на предприятието и на персонала.

В конкурентноспособността, като определяща характеристика в управлението на модернизиращата се икономика и нейните предприятия, фокусират преди всичко производителността и стратегията за поведение на пазара. Те определят границите в поведението на предприятията спрямо националния и Европейския пазар.

2.2. Концептуални виждания за повишаване конкурентноспособността в индустриалното предприятие

Конкурентноспособното управление на индустриалното предприятие е свързано с вътрешната организация и с организацията на комуникациите с другите предприятия на икономиката в страната и извън нея.

Организацията на конкурентното управление в индустриалното предприятие се свързва с нейната вътрешна координация. Тя включва:

- създаване и рационално оползотворяване на съвременна материална база и оборудване;
- рационално съгласуване на ресурсите;
- намиране, създаване и оползотворяване на нови технологии;
- поддържане на подходяща квалификацията на персонала.

Организацията извън индустриалното предприятие се свързва с подходящата външна координация, която може да се проявява както на национално, така и на наднационално равнище. Външната координация е насочена към:

- организиране на рационални (изгодни) взаимоотношения с партньорите;
- проучване, опознаване и

предвиждане поведението на конкурентите;

- борба за вписване в пазара и разширяване на участието в него;
- разработване или своевременно откриване и внедряване на нови технологии и нови продукти и услуги, търсени на пазара и др..

Рационалната стратегия и уменията да се координират и максимално да се използват благоприятните възможности за съчетаване на влиянието на външните и вътрешни фактори в условията на засилваща се глобализация дава възможност за осигуряване нарастването на производителността на труда и на доходността на индустриалното предприятие.

Устойчивият ръст на производителността на труда изисква индустриалните предприятия постоянно да се модернизират, за да може да се догонва и дори изпреварва националната производителност на труда и успешно да се конкурират с други подобни в глобалната среда. Известната теория за сравнителното предимство, което се базира на факторите на производство, вече не съответства на настъпилите промени на националния и световния пазар. Тези пазари трябва да се възприемат не като съвкупност от субекти, а като съвкупност от отношения между субекти, които рязко се промениха през последните години на XX–ти и особено в началото на XXI–ви век. Глобалната промяна предизвика нови, коренно различни отношения между националните пазари и световния пазар, което се отрази в крайна сметка на предприятията. Когато целият свят е пазар и националните граници стават нещо незначително, потенциала за растеж и развитие на индустриалните предприятия се увеличава, но в същото време драматично нараства и възможността от фалит, тъй като на транснационалните пазари действат силно конкуриращи се големи компании.

По всяко време и навсякъде могат да се появят нови конкуренти, а ръководители, които не наблюдават отблизо промените в

своята глобална среда и които не успяват да реагират бързо на тези промени, рискуват да намерят нови конкуренти в най-близката си среда. Затова значението на традиционните източници на факторното предимство постепенно намалява, тъй като те имаха значение при условията на строго фиксирани производствени фактори, слаба променливост на окръжаващата бизнес реда, ниска степен на риск, протекционистични ограничения и др..

Технологичните промени и началото на третата информационна „вълна” в световното стопанство коренно промениха представата за пазарите, за конкурентностпособността на управлението и за конкурентното поведение на организациите. Направени изследвания през последните 15 години показват, че в дадена индустрия природата на конкуренцията е свързана с влиянието и взаимодействието на пет сили, които въздействат върху поведението на предприятието, но същевременно съперничат или взаимодействат и помежду си според ситуацията на пазара [3]. Тези сили са следните:

- силата на новите участници на пазара;
- силата на новите продукти или услуги заместители;
- силата на клиентите в преговорите;
- силата на доставчиците в преговорите;
- силата на съперничеството между конкурентите.

Взаимодействието между посочените пет сили определя доходността на предприятието, на подсектора и на промишлеността. Тяхното съотношение постоянно се променя според влиянието на бизнессредата и затова умението на ръководителя и на неговия екип за своевременно отчитане влиянието и тенденциите в развитието на всяка от тях определя възможността за оцеляване и развитие на предприятието.

Силата на новите участници на пазара се изразява в реалната заплаха от появяване на нови субекти, които застрашават заетите вече позициите от

индустриалното предприятие. Тя е постоянна и изисква непрекъснато следене, влагане на повече средства за реклама, намаляване на цените на произвежданите продукти и услуги, постоянно обновяване на продукцията, за да се гарантира нейната привлекателност за клиента.

Заплахата от нови участници се допълва от вероятността да се появят на пазара заместители на произвежданите продукти и услуги. Тази заплаха рязко се увеличи през последните години, защото световното стопанство бележи висок ръст на нови технологии, изобретения, нови продукти с нови качества и др. Наличието на заместители действа ограничаващо върху цената и обема на производството и стимулиращо политиката на предприятието за повишаване на качеството. Цената и качеството трябва да бъдат такива, че да не предизвикват нагласа и възможност за използване на заместители, което от своя страна ще запази, а при определени обстоятелства може и да увеличи обема на производството.

Силата на заместителите е свързана преди всичко и с психическата нагласа на обществото за потребяване на нови стоки и услуги за задоволяване на едни и същи потребности, вместо използваните традиционни.

Силата на клиентите в преговорите е свързана с натиска за намаляване на цените и за прехвърляне на част от печалбата на предприятието към собствената си печалба. Тази възможност може да се засилва от влиянието на множество взаимосвързани фактори в окръжаващата бизнес реда, като например наличие на по-голям брой производители на даден продукт и по-малко клиенти, когато производителите трябва да се „борят” за клиентите.

Силата на доставчиците в преговорите се проявява на „входа” на системата на управление на предприятието и лимитира до голяма степен величината на крайните резултати от неговата дейност. При определени обстоятелства, появяването на заместители на суровини и материали

може да се окаже благоприятно за предприятието. Това се свързва с изработването на подходяща стратегия за оценяване на предложенията и намаляване силата на традиционните доставчици върху поведението на предприятието.

За конкурентоспособността на управлението важно значение има и съперничеството между конкурентите. Противоборството между тях намалява реалната сила, с която те могат да въздействат върху предприятието. Съществува обаче, опасност при определени ситуации съперниците да се обединят и тогава силата, с която въздействат върху индустриалното предприятие нараства многократно.

Конкуренцията обхваща сложни отношения и взаимоотношения между производители, конкуренти и потребители, а конкурентоспособното управление е резултат и продукт от уменията за организиране и балансиране на тези взаимоотношения.

Изследването на конкурентоспособността и на детерминантите на конкурентното предимство предполага преди всичко изясняване на аспектите на тяхното проявление. В основата на конкурентоспособността е конкуренцията, която може да се разглежда в три аспекта [4]:

- поведенчески, където се проявява съперничеството между продавачи и купувачи за постигане на най-изгодни условия за продажба на стоките и услугите;
- структурен, където се изследват четирите вида пазари и принципната възможност за разкриване и определяне на възможностите за влияние на икономическия субект върху цените;
- функционален, който се свързва с изясняване на ролята, която конкуренцията играе в икономиката, борбата между старото и новото.

Литература: 1. Портър, М., Конкуреннтното предимство на нациите. С., „Класика и стил”, 2004, с.17; 2. Muga, T. Competing Effectively in Proceedings of the 22nd Small Business and Entrepreneurship Developpment. Guilford, April, 2003, pp. 223 – 224 3. Портър, М., Конкуреннтното предимство на нациите. С., „Класика и стил”, 2004, с.59; 4. Рибов, М. Управление на конкурентоспособността в туризма. Тракия-М, С., 2003, с. 80-81

По принцип конкурентоспособността се свързва с постоянното и устойчиво повишаване на производителността.

Основните детерминанти на конкурентното предимство са факторните условия, условията на търсенето, свързаните и подкрепящите се индустрии и фирмена стратегия, структурата и съперничеството вътре в отделните индустриални предприятия.

Заклучение. За характеризиране на конкурентоспособността и устойчивостта могат да се използват критерии като:

- интензивен устойчив растеж с присъщите му три стълба – икономически, социален и екологичен;
- производителност и факторни разходи за производство на единица краен продукт;
- качество (техническо равнище) на произвежданите продукти;
- надеждност на продуктите и услугите;
- иновативен потенциал на индустриалното предприятие;
- силна чувствителност към сигналите на пазара и бърза ответна реакция;
- лоялно партньорство във взаимоотношенията и др.

Conclusion To characterize the competitiveness and stability can be used as criteria:

- intensive sustainable growth with its inherent three pillars - economic, social and environmental;
- productivity and factor cost per unit of finished product;
- quality (technical level) of the products;
- reliability of products and services;
- innovative potential of the industrial establishment;
- strong sensitivity to market signals and rapid response;
- loyal partnership relationship, etc.